

Szárszó és az egyház — a háború előtt és alatt

Beszélgetés Merétey Sándor lelkésszel

A népi eszmét magukénak valló gondolkodók augusztusi, szárszói tanácskozásának közeledtével több értékelést, visszaemlékezést olvashatunk az egykori, 1943-as konferenciáról, arról, hogy a lakiteleki tanácskozás előtti utolsó szabad és őszinte, az ország sorsáról eszmét cserélő összejövetelen mi hangzott el, kik vettek részt, milyen csoportok, szövetségek alakultak ki. Kevesebbet hallani azonban arról, hogy a szárszói tanácskozásnak helyet adó Soli Deo Gloria Szövetség, s ezen keresztül a református egyház milyen szerepet vállalt a tanácskozás eszmei és gyakorlati előkészítésében. E hiányt pótlandó kértük beszélgetésre Merétey Sándor dunakeszi református lelkészt, zsinati osztályvezetőt a szárszói konferenciatelep vezetőjét.

— A Soli Deo Gloria Szövetséget 1921-ben, tehát nem sokkal a trianoni tragédia után alakították meg református teológusok. Mi indította erre az elhatározásra a fiatalokat?

— Az 1920-as trianoni békeszerződés következtében a mintegy kétfélmillióra tehető magyar reformátusok több országban voltak kénytelenek élni. Vagyis nemcsak Nagy-Magyarország hullott darabjaira, hanem a magyar református egyház is. E külső baj mellett sok belső probléma is gyengítette az egyházat, például a teológiai racionalizmus és liberalizmus. Ebben a helyzetben különösen fontos és reményelt volt az a szellemi erő, amely a történelmi kálvinizmuson, illetve annak legfőbb képviselőjén, Sebestyén Jenő professzoron keresztül érte az egyházat. Elsősorban az ő hatásának köszönhető, hogy 1921-ben Tóth Zoltán teológus hallgató vezetésével a Balatonkilitin rendezett országos teológus konferencián a magyar református egyház belső megújítása érdekében megalakították a Soli Deo Gloria Szövetséget, az SDG-t.

A magyar fa sorsa

— Ezen a konferencián azonban még csupán teológushallgatók vettek részt. Mikor fogadta a szövetség a soraiba a más felsőoktatási intézményben tanuló diákokat is?

— A mozgalom az 1923-as gönci konferencia után szélesedett ki. Az 1924-es és '25-ös gödöllői, zánkai, kápolnásnyéki és budapesti konferencián már más fakultások főiskoláisi is részt vehettek. 1925-ben aztán végképp eldőlt, hogy a szövetség nemcsak teológusok, hanem az egész magyar református diákság szervezete kíván lenni.

— Az SDG-hez fűződik a Budapesti Virágvasárnapi Konferenciák szervezése is.

— 1927-ig különböző helyeken tartották a konferenciákat, ekkortól kezdve azonban mindig Budapesten és mindig virágvasárnap. 1950-ig, az SDG megszüntetéséig valóban ez volt a református ifjúság legnépesebb találkozója. Több, mint ezren vettek részt egy-egy alkalommal.

— 1927-nek volt egy másik fontos eseménye is az SDG történetében: kiadták Makkai

Sándor „A magyar fa sorsa” című kötetét, amely lezárta az Ady Endréről addig folyó polémia, mégpedig a költő javára.

— A diákszervezet fontosnak tartotta, hogy a népi mozgalom egyik nagy eszmei elődjé, Ady Endre végre méltó helyet kapjon a magyar irodalom történetében. Az SDG 1928-ban megszülető elvi programjában egyébként azt olvashatjuk, hogy a szervezet „tömöríteni kívánja azokat, akik imádságos és Biblia-olvasó lélekkel készülnek a Magyar Református Anyaszentegyház, s a nemzeti életünk jövőjének küzdelmeinek megarcolására”. Vagyis egyformán fontosnak és elválaszthatatlannak tartja az egyház és a nemzet szolgálatát. Ugyanebben az évben vásárolták meg a szárszói telepet, ahol diák és földműves fiatalok részére is rendeztek konferenciákat. Ha-

Karácsonyi Sándor előadás közben a '43-as szárszói konferencián

marosan állandó előadója lesz az SDG-nek Móricz Zsigmond is, aki a népi mozgalom követőinek ugyancsak egyik fő eszméltetője.

— A nehéz gazdasági helyzet miatt számtalan diák igen sanyarú körülmények között élt ezekben az években. Rajtuk hogyan segített az SDG?

— Külön diákszociális osztály szerveztek, amelyen keresztül ruha és pénzsegélyt jutott a rászorulóknak. Ezekben az években szervezik meg a menzát és a diákinternátusokat is. Bizonyára ennek is köszönhető, hogy fokozatosan szinte valamennyi felsőok-

tatási intézményben megalakult az SDG-csoport. 1927-ben mintegy ezer tagja van a szervezetnek, a '40-es években viszont már csaknem tízezer.

— Milyen volt a viszony az SDG és a református egyház között?

— Az SDG a magyarországi református egyház hivatalos ifjúsági szervezete volt. Lelkésze a legkiválóbb végzős teológusok közül nevezett ki valakit a budapesti püspök. A szervezet élén 1929-től állt fizetett főtitkár, Főnyad Dezső. Ekkor kezdik meg a középiskolák kollégiumok kiépítését is. A '30-as évektől pedig Soós Géza, a későbbi elnök SDG-köröket szervez, az elsőt Budapesten.

Kabay Márton Kör

— Mikor került az SDG közvetlenül kapcsolatba a népi mozgalommal?

— A mozgalom kibontakozásával szinte egy időben. Ezt két református lelkész is elősegítette: a Kákcson szolgált Kiss Géza és a zengővárkonyi Fülep Lajos. Mind az SDG-nek, mind a fiatal népi írógárdának ők hívták fel a figyelmét a baranyai problémákra, az egykére, illetve ennek mélyebb okaira. Kiss Géza budapesti előadása után Balatonszárszón, az 1934-es konferencián memorandumot fogalmaztak meg a főiskolások. Eb-

veltségünk, különösen a főiskolás munkán keresztül mind erőteljesebben hallassa álláspontját.” Az új irányzat aztán az 1940-es években, a nagy tanácskozásokon teljesedik ki. Az első Testvériség Konferenciát 1934-ben rendezik. Jellemző, hogy a meghívott előadó Szabó Pál. A Testvériség Konferenciákat évenként összehívták, s mindannyiszor népi írókat kértek föl előadónak. A népiekkel azonban nem csak évente egy alkalommal, a konferenciákon kerültek kapcsolatba, hanem például a híres „szerda esteken” is. Jellemző, hogy amikor 1944-ben sorozatot tartottak „élő magyar irodalom” címmel, az előadók között találjuk Juhász Gézát, Szabó Pált, Kodolányi Jánost, Féja Gézát, Sinka Istvánt is...

— 1940-ben megalakult az SDG Kabay Márton Köre...

— A kör megalakulásával kapcsolatban fontos forrásnak számít Havas Gábornak Óhattyán Lászlónak és Sebestyén Lászlónak: „A '43-as szárszói találkozó eseményeihez” című visszaemlékezése, amely 1973-ban jelent meg a Valóságban. Ők írják le, hogy a '30-as évek végén azok az SDG-tagok, akik a középiskola után nem kerültek egyetemre, laza keretű mozgalmat alakítottak. Találkozóikból nőtt ki egy kisebb, néhány fiúból álló baráti társaság, akik a műsoros összejöveteleknél tartalmasabb szellemi életet kíván-

Soós Géza, az SDG elnöke, a híres szárszói konferenciák egyik szervezője

réteg fiataljainak 1942 februárjában. Az előadók között találjuk szinte az összes jelentős népi író: Veres Pétert, Darvas Józsefet, Kovács Imrét, Nagy Istvánt, Kodolányi Jánost, Somogyi Imrét, Féja Gézát, Sinka Istvánt, Karácsony Sándort, Püski Sándort, Németh Lászlót, sőt néhány visszaemlékezés szerint Illyés Gyulát is. A találkozó Soós Géza meghívta a jelenlévőket az évi Testvériség Konferenciára. Nagy Sándor Béla akkori sátoraljújhegyi lelkész a Confessio 1982. 4. számában „Szárszói emlékek” címmel egyebek között így ír a '43-es nagy nyári konferencia előzményeiről: „A Soli Deo Gloria Szövetség által kiadott 1942. évi nyári konferenciákra szóló közös meghívón — szerényen meghúzódvá a többiek között — még csak ennyi szerepelt: Június 29.—július 5., Magyar testvériség tábor. A konferenciák programjának részletezése során már közlik az előadók névsorát és az előadások tartalmát. Ez azonban a későbbiek során módosult, mert a felsorolt előadók közül nem jelent meg mindenki és az előadások címei is változtak. Megmaradt azonban a Magyar testvériség táborának jelszava: Ifjúság az új magyar szellemért! Az előadások tartalma pedig valamilyen módon ebben a hármasságban mozogott: Nép — nemzet — magyarság!”

Szárszó — 1943

— A Magyar Élet Tábor elnöki tisztségére Móricz Zsigmondot kérték föl...

— Igen, de a neves író — betegsége miatt — már nem tudta betölteni ezt a tiszteletet. A konferencia elnöke ezért lett végül Nagy Sándor Béla. Mint köztudott, a tanácskozáson a legismertebb népiek tartottak előadásokat.

— Ezek után került sor a hí-

res '43-as balatonszárszói Magyar Élet konferenciára.

— Gergely Ferenc történész megállapította, hogy az előző évi táborozások tapasztalatait felhasználva az előkészítés feladatait többen osztották meg egymás között. Soós Géza, aki a külügyminisztérium munkatársa volt, a hivatalos körökkel fogadtatta el a konferencia eszméjét, az SDG a technikai feltételeket biztosította, a meghívásokat pedig Püski Sándor eszközölte. Ő kérte fel az előadókat is.

— A program, az előadások szövege Püski Sándor 1943 végén kiadott könyvéből, illetve az 1983-as „Szárszó” című kötetből ismert. Igaz, e kötetek Karácsony Sándor előadása nélkül jelentek meg, ám Püski később ezt is kiadta, majd 1985-ben a Confessio is közölte. Kevesebbet tudunk viszont a konferencia résztvevőiről, a hallgatóságáról.

— A konferencián mintegy hatszázan lehettek. Körülbelül 480 résztvevőnek ismerjük a nevét és címét, s több mint 330-nak az ennél részletesebb adatait is. Érdekeséggé említem meg, hogy a résztvevők 62 százaléka volt református, 29 százaléka római katolikus, a többi evangélikus, illetve unitárius. A konferenciára Magyarországnak szinte valamennyi megyéjéből érkeztek résztvevők, a visszacsatolt területekről is.

— A tanácskozáson az egyházat egyedül Karácsony Sándor képviselte. Mi lehetett a többiek távollmaradásának oka?

— Valószínűleg az, hogy az egyháziak a növekvő ellenállás miatt lehetőleg kerültek a nyilvános szereplést. Soós Géza később illegálisba is vonult, s 1944 végén pedig küldetessel Olaszországba repült.

(Beszélgetésünknek az SDG, illetve a szárszói telep háború utáni sorsáról szóló részét jövő pénteki számunkban közöljük.)

Hardi Péter